

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № ____
від « ____ » _____ 2024 р.
Завідувач кафедри Олександр РЕБРІЙ
(прізвище та ініціали) _____
(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Аудіодескрипція для безбар'єрних музеїв: перекладацький вимір

Виконавець:

студент/студентка: II курсу магістратури,
групи АМП-62

МАРТИНЕНКО Вероніка Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

ЛУК'ЯНОВА Тетяна Геннадіївна, доцент,
кандидат філологічних наук

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № ____ від « ____ » _____ 2024 р.

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Методи та методика дослідження	5
1.2. Доступність екскурсійних та туристичних об'єктів для осіб з порушеннями зору.....	8
1.3. Особливості аудіодескрипції	14
1.4. Доступність музеїв.....	18
1.5. Особливості перекладу аудіодескрипції для музеїв.....	20
1.6. Лексико-термінологічні особливості перекладу для музеїв.....	21
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ КОМЕНТАР	24
2.1. Переклад аудіодескрипції приміщення музею.....	24
2.2. Переклад аудіодескрипції скульптури.....	33
2.3. Переклад аудіодескрипції живопису.....	39
2.4. Переклад аудіодескрипції архітектури та дизайну.....	42
2.5. Переклад аудіодескрипції парків та садів	46
2.6. Кількісний підрахунок перекладацьких трансформацій	48
Висновки до розділу 2	49
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТОК А	60
SUMMARY	64

ВСТУП

Наше дослідження ґрунтується на теоретичних засадах та вивченні практичного застосування аудіодескрипції для музеїв. У першому розділі цієї роботи ми детально проаналізували поняття інклюзії, її теперішній стан в Україні та світі, важливість надання якісних послуг у туризмі та дозвіллі для людей з порушеннями зору. Також ми розкрили поняття аудіодескрипції (тифлокоментування), особливості створення такої послуги та її перекладу; визначили необхідні навички для роботи в цій сфері.

Другий розділ нашої роботи присвячений аналізу перекладацьких прийомів, які були застосовані для перекладу аудіодескрипції для музеїв з мови оригіналу на цільову мову. Результати цього аналізу ми показали в таблицях у кількісному співвідношенні.

Актуальність дослідження полягає в тому, що ми розкрили необхідну тему для розвитку теорії перекладу в цілому та відкриття нових можливостей працевлаштування для людей у галузі перекладу та суміжних дисциплінах. Також, ми зробили внесок в розвиток суспільства та інклюзії в Україні, що є дуже важливим на шляху до безбар'єрності.

Об'єктом дослідження є аудіодескрипція, зокрема синтаксичні та лексичні одиниці, частини мови, які найчастіше застосовують при створенні та перекладі текстів аудіодескрипції.

Предметом дослідження є особливості створення текстів аудіодескрипції та прийоми їх перекладу.

Метою роботи є узагальнення знань про аудіовізуальний переклад для створення безбар'єрного середовища, вивчення правил та аналіз труднощів перекладу аудіодескрипції для музеїв, дослідження перекладацьких прийомів, які дозволяють створювати та перекладати аудіодескрипцію українською та англійською мовами.

Для досягнення мети були виконані наступні завдання :

- проаналізувати внесок науковців до розвитку цієї галузі;

- визначити особливості та потреби цільової аудиторії, зокрема осіб з порушенням зору;
- навести приклади успішного інклюзивного простору;
- охарактеризувати особливості аудіодескрипцій, зокрема в музейній справі;
- проаналізувати приклади перекладу різних аудіодескрипцій в контексті експонатів музеїв та загалом мистецтва;
- визначити кількісне співвідношення перекладацьких трансформацій.

Матеріалом дослідження виступили записані відео та аудіо-гіди та описи експонатів музеїв, картин, скульптур, садів та інших видів мистецтв для осіб з порушеннями зору, що були обрані на Інтернет-порталах.

Наукова новина дослідження полягає в тому, що тема аудіодескрипції мало досліджувана у вимірі перекладознавства.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати можна використовувати для лекційних та практичних занять з аудіовізуального перекладу, створення та перекладу текстів аудіодескрипції з метою організації доступного середовища для осіб з порушеннями зору, студентами в курсових та дипломних роботах.

Апробація результатів дослідження. У співавторстві з керівником роботи написано статтю «Аудіодескрипція для безбар'єрних музеїв: перекладацький вимір» у збірнику наукових студентських робіт “In Statu Nascendi”, за результатами роботи зроблено доповідь на V студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії, історії та методики навчання перекладу».

Структура кваліфікаційної магістерської роботи. Робота складається з титульної сторінки, змісту, вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 52, (з них 32 іноземною мовою), а 16 з них за останні 5 років, додатків. Обсяг основної частини роботи складає 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Методи та методика дослідження

Для проведення дослідження нашу роботу було поділено на декілька етапів: 1) аналіз та підбір літератури за темою, ознайомлення з нею та набуття фонових знань; 2) вибір фрагментів аудіодескрипцій для проведення практичної частини дослідження; 3) написання теоретичної частини дослідження, що базується на висновках науковців-попередників в даній галузі; 4) робота над власним дослідження у практичному розділі; 5) узагальнення проведеного дослідження, написання висновків, анотації; 6) укладання списку використаних джерел, додатків.

Отже, розглянемо декілька понять цього підрозділу.

Слово «методологія» походить від двох давньогрецьких слів: *methodos*, що означає «спосіб або метод», і *logos*, що означає «наука, знання». Таким чином, «методологія» означає «наука про методи/способи дослідження. Тобто, можна стверджувати, що методологія розробляє методи досліджень, пропонує способи створення різних концепцій. З іншого боку, методологія являє собою систему знань про наукову діяльність людини та пропонує ієрархію методів такої діяльності. Саме методологія слугує підґрунтям для встановлення таких складових дослідження, як мета, зміст та сукупність методів, завдяки яким науковець може отримати найбільш об'єктивну та точну інформацію про досліджувані процеси або явища та представити її у систематизованому вигляді [8, с. 11].

Метод наукового дослідження – система інтелектуальних і практичних операцій, які спрямовані на розв'язання певних пізнавальних задач з урахуванням пізнавальної мети. *Види методів наукового дослідження.* Сучасна наука користується складною класифікацією методів наукового пізнання світу: наразі існує багаторівнева методологічна класифікація методів наукового

пізнання, згідно з якою методи, слідом за методологією, поділяються на загальні (або філософські), загальнонаукові, конкретнонаукові, дисциплінарні та міждисциплінарні [8, с. 30].

Будучи лінгвістичної дисципліною, перекладознавча наука широко використовує загальнонаукові методи дослідження та методи інших галузей знань – літературознавства, психології, соціології та ін.

Серед найбільш поширених методів при написанні наукових робіт з перекладу виділяють: метод зіставного аналізу оригінального і перекладного текстів, компаративний метод, метод кількісного аналізу, структурно-семантичний аналіз, компонентний метод, типологічний метод тощо [17].

У нашому дослідженні ми використовували метод аналізу, суцільної вибірки, порівняння, кількісного аналізу, метод синтезу.

- Метод аналізу – метод пізнання, при якому предмет дослідження (об'єкт, властивості тощо) розкладається на окремі складові частини. У зв'язку з цим аналіз лежить в основі аналітичного методу досліджень [4, с. 40].
- Метод суцільної вибірки – відбір одиниць аналізу з перекладів текстів англійською та українською мовами.
- Метод порівняння – для зіставлення та виокремлення різниці в синтаксичній, лексичній будові мови оригіналу і цільової мови.
- Кількісний аналіз – це знаходження числа, що визначає кількісне співвідношення перекладацьких трансформацій в текстах перекладу.
- Синтез – метод пізнання предмета у його цілісності, у всій сукупності його частин та їхніх зв'язків. Частіше за все, проводячи наукові дослідження, вчені застосовують і аналіз, і синтез, оскільки це дозволяє приділити увагу кожній окремій частині досліджуваного предмета, а також – пізнати предмет у сукупності його частин і зв'язків, як єдине ціле, дає змогу поєднати частини предмета (об'єкта чи явища) [8, с. 31].

До літератури, яку ми підібрали для написання теоретичної частини роботи, входять фундаментальні документи та роботи про інклюзію, інклюзивний туризм, захист прав людей з формами інвалідності. Наприклад,

різні звіти від ООН про інвалідність; роботи авторів з провідних університетів Європи (Іспанія, Італія, Португалія, Франція, Литва) та США.

До того ж, ми зібрали джерела, які дають сформувані розуміння аудіодескрипції як ключового поняття цієї роботи.

Ми розглянули наявні роботи науковців-працівників університету В. Н. Каразіна. Свій вклад в дослідження теорії та практики аудіовізуального перекладу зробила Т. Г. Лук'янова, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша.

У своїй статті «Переклад та адаптація аудіовізуальних текстів для осіб з порушеннями зору та слуху, Т. Г. Лук'янова описує зібрані фонові знання, розбирає стандарти субтитрування для осіб з порушенням слуху, правила тифлокоментування для осіб з порушенням зору, а також особливості перекладу таких текстів.

У статі зазначається, що ми маємо правильно розуміти форму комунікації з людьми з інвалідністю, оскільки вони не потребують особливого та окремого спілкування, аніж з іншими людьми. Термін «вади», який вживався попередниками, вже не вважається коректним (хоча й досі використовується), оскільки він створює стереотип про певний дефект. Тому найкраще говорити про *порушення* слуху, зору тощо.

Ще однією працею Т. Г. Лук'янової, що склала базу для утворення фонових знань є стаття «Вербалізація емоційних станів в мультимодальному тексті: інтерсеміотичний переклад», в якій розглядається асоціації, відчуття та почуття, що формуються у представників англійської та української культури при мультимодальному перекладі [12]. Вивчення відчуттів та почуттів може стати у нагоді при створенні та перекладі текстів для зазначених вище цільових аудиторій.

1.2. Доступність екскурсійних та туристичних об'єктів для осіб з порушеннями зору

На сьогоднішній день у світі накопичилась достатня кількість правових документів, звітів, даних про інвалідність та рекомендації по шляхам інтеграції осіб з певними порушеннями в активне життя суспільства. Тим не менш, певний час ця група людей лишалась без належної уваги аж до 1961 року, коли була прийнята Європейська соціальна хартія – перший міжнародний договір, який включав явне положення, що стосується прав людей з обмеженими можливостями [5].

В доповнення до Загальної декларації прав людини існують такі ключові документи, які досить конкретно стосуються прав людей з інвалідністю:

- 1971 рік — Декларація про права розумово відсталих осіб;
- 1975 рік — Декларація про права людей з інвалідністю;
- 1982 рік — Всесвітня програма дій стосовно людей з інвалідністю;
- 1983–1992 роки — Міжнародне десятиріччя людей з інвалідністю;
- 1993 рік — Стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю;
- 1993 рік — Віденська декларація з прав людини;
- 2006 рік — Конвенція ООН про права людей з інвалідністю.

The World report on disability (Міжнародний звіт з питань людей з обмеженими можливостями), опублікований у 2011 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) і Світовим банком, є першим документом, який дає всебічне розуміння теперішнього становища осіб з інвалідністю, описує їхні потреби та бар'єри, з якими ця група людей стискається. Метою звіту є підтримка реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка була прийнята у 2006 році та мета якої є: «заохочення, захист й забезпечення повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також заохочення поваги до притаманної їм гідності. До осіб з інвалідністю належать особи зі

стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими» [50].

Згідно з Всесвітнім звітом ООН з питань людей з інвалідністю, більш ніж мільярд осіб у світі живуть з певною формою інвалідності, що становить приблизно 15 відсотків населення планети (всесвітні статистичні дані за 2010 рік) [51].

Важливо зазначити, що Україна так само має вищезазначені документи у своїй правовій системі та уряд України зобов'язаний докладати зусиль для їх реалізації. У 1991 році був прийнятий закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Національна стратегія безбар'єрного простору на період до 2030 року, яку було схвалено о 2021 році, окреслює плани уряду щодо покращення доступності для всіх груп населення, включаючи осіб з порушеннями зору. В розпорядженні зазначається: «Переважна більшість медіапродукції не адаптована для осіб з порушеннями зору, слуху та з порушенням інтелектуального розвитку, тому це питання потребує нормативного врегулювання» [16].

За підсумками Державної служби статистики України, кількість осіб з інвалідністю налічує приблизно 3 мільйони станом на 2024 рік [11].

Кількість людей з інвалідністю буде підвищуватися і на далі, що зумовлене наступними чинниками: 1) загальною демографічною ситуацією у світі, а саме, збільшення тривалості життя, що є напряду пов'язаним з зростання кількості осіб з інвалідністю, оскільки багато форм з'являються у похилому віці; 2) екологічними факторами; 3) іншими факторами такими як нещасні випадки, природні катаклізми, військові дії та озброєнні конфлікти, зловживання наркотиками [6; 52].

З огляду на те, що зараз Україна перебуває у фазі повномасштабної війни, гостро постає питання надання всіх необхідних послуг особам, які постраждали під час бойових дій, підвищення рівня їхнього життя в сферах охорони здоров'я, освіти, культурного та туристичного відпочинку тощо.

Важливо так само брати приклад розвинутих країн та розглядати інвалідність не стільки з медичної моделі, як з соціальної. Тобто, люди з інвалідністю є обмеженими в своїх можливостях не тільки через фізичні чинники, а й тому, що соціуму характерно виключати таку групу людей з суспільства. Натомість, всі мають докладати зусиль для інтеграції цієї групи в життя суспільства, створюючи необхідні умови [28, 39].

Таким чином, поняття інклюзії, зокрема інклюзивного туризму, стає дедалі більш популярним, оскільки зараз наше суспільство перебуває на шляху до підвищення обізнаності та переходу від усталеної думки про те, що люди з інвалідністю не можуть і не хочуть приймати участь та робити вклад у розвиток суспільства. Насправді ж, правда в тому, що століттями групу людей з фізичними чи ментальними порушення було маргіналізовано.

Наше дослідження є актуальним, оскільки воно розкриває одну з найсерйозніших форм інвалідності – вади зору. Науково доведено, що оком люди сприймають 80-90% зовнішньої інформації. За даними звіту ВООЗ, ця група налічує більше 2 мільярди осіб, які мають різні форми та ступені захворювань зору [51; 52].

Важливо пам'ятати, що навіть з таким величезним бар'єром люди пристосовуються до життя: вони вивчають шрифт Брайля, що є рельєфно-крапковою системою написання і читання для людей з порушеннями зору [20]; розвивається створення аудіо-гідів; використання допоміжних технологій, наприклад, різні системи навігації, уникнення перешкод, локалізація об'єктів/перешкод, системи допомоги в орієнтуванні, щоб розширити або змінити базову підтримку собак-поводирів і білих тростин [24].

Туризм відіграє важливу соціальну роль в суспільстві та є однією з провідних галузей більшості держав. Деякі дослідники припускають, що таке зростання є позитивним, оскільки сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню державного бюджету та інших національних благ, таких як збереження природної та культурної спадщини [27]. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, кожного року більш ніж один мільярд

подорожуючих відвідують інші країни. У 2024 цей показник має повністю зрівнятися з статистикою років до Covid-19 [36]. Проте, великий відсоток людей з інвалідністю позбавлений можливості брати участь в культурному житті своєї країни чи подорожувати, тим самим, велика кількість людей просто не мають доступу до провідних сфер, які підтримують економіку держави та приносять ВВП.

Доступність туристичних та екскурсійних об'єктів світу розглядалася багатьма спеціалістами з багатьох країн. Провідними в створенні всіх умов для людей з особливими потребами виступали США, Велика Британія, Італія та інші країни Європи. Наприклад, Музей сучасного мистецтва (MoMa) Audio: Visual Descriptions, додаток Guggenheim і Nintendo 3DS Лувру – це лише декілька цікавих прикладів.

Організація Art Beyond Sight (ABS) підтримує доступ і залучення до мистецтва та культури, відпочинку, спорту та розваг для людей з будь-якими фізичними, когнітивними вадами чи психічним розладом. Організація надає послуги для спільноти Нью-Йорка, інформує про ресурси, навчання та індивідуальні поради для нації задля повної інтеграції людей з обмеженими можливостями [22].

В Європі в рамках інклюзивного туризму створено веб-сайт ENAT – Європейські мережі доступного туризму. ENAT є неприбутковою асоціацією для організацій, які прагнуть бути «лідерами» у вивченні, просуванні та практиці доступного туризму. Використовуючи знання та досвід мережі, покращується доступність туристичної інформації, транспорту, інфраструктури, дизайну та обслуговування для відвідувачів з усіма видами потреб, забезпечуючи моделі передового досвіду доступного туризму для всієї туристичної індустрії. Музей Енді Уорхола в Піттсбурзі запропонував своїм сліпим відвідувачам аудіогіди. Художні музеї зі зрозумілих причин не користуються популярністю серед людей з ослабленим зором, але в Музеї Енді Уорхола вирішили змінити цю ситуацію. У листопаді 2016 року тут запустили докладний аудіогід, який направляє незрячих гостей по експозиції завдяки

дотикам і звукам. Крім того, у музеї з'явилися тактильні репродукції деяких картин, що також полегшує знайомство з мистецтвом [1].

Незважаючи на те, що для України поняття «інклюзивного» туризму є доволі новим, держава вже підхоплює ці тенденції та прагне відповідати європейським стандартам, розроблює свої власні програми та базу для розвитку інклюзії. Волинський краєзнавчий музей спільно з Регіональним музеєм Стальної Волі представили спільну експозицію у рамках українсько-польського проекту «Музеї прикордоння – простір для інтеркультурного діалогу», який упроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу Програми транскордонного співробітництва. На презентацію прийшли партнери, представники обласної ради, медійники та поціновувачі мистецтва, в тому числі й люди з інвалідністю. Вироби з порцеляни, датовані 19-20 століттям, можна було не лише побачити, але й відчутти за допомогою тифлографічних (рельєфних) зображень, інформацію про експонати отримати з написів шрифтом Брайля або ж почути, скориставшись QR-кодом. Адаптованою під потреби незрячих була і розповідь екскурсовода [13].

Головною проблемою групи екскурсантів з вадами зору є недостатнє сприйняття навколишнього світу. До форм сліпоти відносяться: слабозоркість, тотальна сліпота та залишковий зір. Тому перед проведенням екскурсії, необхідно попередньо з'ясувати ступінь втрати зору.

Сліпі мають великі труднощі з пересуванням у просторі, можуть пересуватися самостійно за допомогою тростини або з супроводжуючим. Рекомендовано, щоб група абсолютно сліпих складалася з 5 екскурсантів, якщо інший тип порушення зору, то з 10. На кожного екскурсанта потрібен один супровідник.

При проведенні екскурсії рекомендується:

1. Не робити різких рухів, при появі перешкоди (сходинки, яма, калюжа та ін.), попереджувати заздалегідь, злегка зупинившись;
2. При кожному зверненні називати себе;

3. Говорити спокійним голосом, не уникати погляду в обличчя;
4. Використовувати більше мову для опису подій і об'єктів, а не жести і міміку;
5. Під час загальної бесіди у групі пояснювати до кого звертаються;
6. Звертатися до сліпого безпосередньо, а не до його супроводжуючого.

Для даного контингенту екскурсантів при показі використовується техніка тактильного показу. Вона полягає в тому, що екскурсанта підводять до експонату, кладуть руки на предмет і дозволяють спокійно його вивчити, чітко пояснюючи те, що знаходиться під пальцями. Відповідно для даної групи екскурсантів важливим є підбір екскурсійних об'єктів доступних для споглядання відповідними способом.

Під час екскурсії також можна характеризувати предмети, використовуючи назви кольорів, у багатьох є залишковий зір або уявлення про кольори. Цілком доречно користуватися дієсловом «подивіться», навіть з абсолютно сліпими [15].

Наприклад, у посібнику Інклюзивно-реабілітаційного туризму, авторів (Барна Наталія Віталіївна, Коротєєва Антоніна Вікторівна) аналізовано різні географічні об'єкти України, які можуть бути підлаштовані до концепції безбар'єрного туризму, а також запропоновано туристичний маршрут «Лісогорський форт» без бар'єрів [1].

У Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського презентували унікальний мистецький проект «Бачити серцем» для людей з порушенням зору. В рамках проекту відбуваються тренінги з аудіодескрипції для працівників музеїв: їм показують алгоритм роботи з особливими відвідувачами і вчать проводити інклюзивні екскурсії.

У 2020 році в Україні вийшла збірка «Кращі практики інклюзії». У посібнику представлено структуру розуміння інклюзивного підходу до впровадження культурних практик в музеях, а також надано приклади 21 практики з 14 музеїв України, а саме, Державний природознавчий музей Національної академії наук України (Львів), Мистецький арсенал, Музей

скульптури Івана Георгія Пінзеля, Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького, Музей «Львів стародавній», Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Харківський художній музей та інші.

1.3. Особливості аудіодескрипції

Хоч аудіодескрипція і є молодією галуззю досліджень, її розглядали в межах низки дисциплін, таких як перекладознавство, дискурсологія, кінознавство та медіазнавство, дослідження доступності та аудіовізуального перекладу, лінгвістика, психологія та наратологія [32].

Проаналізувавши роботи спеціалістів та науковців, що займаються питанням аудіодескрипції, ми прийшли до висновку, що дефініція цього феномену є вже доволі уніфікованою.

Аудіодескрипція – це акустичний словесний опис візуальних елементів будь-якого культурного продукту (статичного і динамічного) для людей з порушеннями зору [25; 26; 32].

Деякі дослідники асоціюють аудіодескрипцію як форму «екфразису», що є «дуже яскравим описом, який дозволяє читачеві або слухачеві побачити зображуваний об'єкт своїм внутрішнім оком», хоча комунікативне середовище, потреби цільової аудиторії та конкретний комунікативний намір між ними. [25, с. 116; 41, с. 289].

Піонером в сфері аудіодескрипції вважається доктор Джоел Снайдер (Dr. Joel Snyder). З початку 1970-х років, він записував «розмовні книги» для Бібліотеки Конгресу та читав приватно для сліпих людей, його здібності як описувача зробили тисячі живих театральних постановок доступними для незрячих глядачів. Його книга “The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual and Guide to the History and Applications of Audio Description” опублікована Американською радою сліпих і тепер доступна шрифтом Брайля є одним з основних гідів в теоретичних та практичних аспектах аудіодескрипції [47]. Автор описує історію становлення аудіодескрипції, її важливість, шляхи

популяризації її використання, а також надає багато прикладів з власної практики дескрипції предметів, фото тощо.

Саме мистецтво створення аудіодескрипції полягає в тому, щоб описувати менше, ніж можна побачити, оскільки око людини швидше за найшвидший темп людського мовлення. Через це, для створювачів аудіодескрипцій постає нелегке завдання вибору того, яка деталь є пріоритетною для опису, а що можна пропустити [40].

Варто також відзначити роботу авторки Джорджини Кліге, яка є американською письменницею та професор англійської мови в Каліфорнійському університеті в Берклі. Сама авторка є сліпою з дитинства і у своїй книзі “More Than Meets the Eye: What Blindness Brings to Art” (документальна література), Oxford University Press, 2018 вона всебічно описала свій життєвий досвід та досвід як поціновувача мистецтва. Книга поділена на розділи, де авторка описує відчуття та можливості сліпих, розповідає про шрифт Брайля та туризм через дотики. У розділах 7 та 8, авторка надає приклади аудіодескрипцій в кіно та музеях, описує своє ставлення та надає деякі поради. Наприклад, нью-йоркська організація “Art Beyond Sight” опублікувала посібник з аудіодескрипції творів образотворчого мистецтва. Основні інструкції полягають у тому, щоб прочитати анотацію, де вказано назву картини, імена художників, національність, дати та розміри роботи [47; 38]. Далі в тексті містяться поради щодо об’єктивності, щоб незряча аудиторія могла сформуванати незалежну думку [38, с. 110].

Загальні правила створення аудіодескрипцій [39; 43; 47; 48]:

1. Опис має починатися з загального і переходити до конкретного – загалом спочатку має бути створений контекст, а потім описані деталі. Це робиться для створення загального розуміння та оцінки аудиторією об’єкту.

2. Використання кольору – більшість людей з вадами зору колись бачили кольори і або зберегли зорову пам’ять про колір, або можуть пам’ятати значення і вплив певного кольору. Незрячі від народження або з раннього віку не можуть «бачити» кольори, але вони розуміють значення певного кольору за

його асоціацією. Вони можуть не «бачити» зелений колір, але колір стебел квітів, листя і трави, до яких можна доторкнутися і понюхати, має для них значення.

3. Професіонал, який створює аудіодескрипцію, має уявляти себе неначе журналістом, оскільки важливо зазначати основні факти такі, як місто, час події, погоду, навколишнє середовище, людей. Важливо зазначати вік, оскільки це не завжди очевидно лише з діалогу. Наприклад, у фільмах стосунки між людьми теж не завжди можна зрозуміти лише візуально.

4. Важливо також не перевантажувати опис вербально, а давати слухачам можливість почути звуки, музику. Терміни мають бути спочатку описані, а тільки потім можна зазначити сам термін.

5. Рекомендовано зменшити використання сленгу чи жаргону, якщо це не впливає на враження слухачів, оскільки аудіодескрипції створюються для широкої аудиторії. Зазвичай, описи створюються в теперішньому часі, в активному стані, від третьої особи.

6. Використання синонімів також дуже важливо, наприклад: слово “walk” може також передаватися, де доречно, наступними синонімами: “sashay”, “stroll”, “skip”, “stumble”, “saunter”. Буквально кажучи, люди, які створюють тифлокоментарі мають мати величезний словниковий запас.

7. Використання метафор, порівнянь. Описуйте форми, розміри та інші важливі атрибути зображень шляхом порівняння з об'єктами або предметами/областями, знайомими цільовій аудиторії.

8. Існує певний тон голосу, який, як правило, притаманний усім професійним тифлокоментаторам. Він водночас нейтральний і жвавий. Голос спокійний, контрольований, але водночас і життєрадісний [39, с. 9].

Опитування, проведене ADLAB PRO / Audio Description: A Laboratory for the Development of a New Professional Profile, надає дані з приводу частки інших професій, які займаються аудіодескрипцією [42].

1. Аудіовізуальний перекладач – 22%;
2. Викладач – 10%;

3. Актор – 9%;
4. Перекладач – 8%;
5. Журналіст – 6%;
6. Коментатор на радіо/телебаченні – 5%;
7. Ведучий – 5%;
8. Письменник – 3%;
9. ТБ-продюсер, продюсер телепередач – 2%;
10. Інші – 30%.

Отже, така статистика підкреслює важливість підготовки перекладачів-фахівців у галузі аудіовізуального перекладу, зокрема, в музейній справі. Водночас підготовка студентів-перекладачів до роботи в секторі культурної спадщини має відповідати специфічному професійному профілеві музейних перекладачів [26, с. 92].

Анна Матамала, лектор автономного університету Барселони, присвячує статтю лінгвістичним аспектам і проблемам навчання у сфері доступності медіа та підкреслює, що у сфері аудіодескрипції фахівцям потрібні різні компетенції, які можна узагальнити у шість пунктів [21; 40]:

- здатність здійснювати інтерсеміотичні переклади (перетворювати зображення в слова), як на рівні однієї мови, так і на міжмовному рівні, залежно від поставленого завдання;
- відмінне володіння мовою та конвенціями;
- вміння узагальнювати інформацію з метою адаптації тексту до обмеженого доступного простору чи часу, зберігаючи первинний зміст, за допомогою переформулювання та використання синонімів;
- вміння адаптувати мовний стиль до цільової аудиторії та продукту, опановуючи різні лінгвістичні засоби;
- вміння критично відбирати найбільш релевантну інформацію;
- в умовах живого мовлення, хороша усна виразність і відмінна дикція [40, с. 330].

1.4. Доступність музеїв

Однією з найважливіших та найцікавіших форм дозвілля є похід до музею. Довгий час музеї існували як священні сховища культури і доступ до них був лише у привілейованих осіб. У теперішній час концепт музею був переосмислений і зараз музеї слугують посередниками між знанням і різними верствами населення [25, с. 110; 44]. Сьогодні існування багатьох подібних установ перебуває під загрозою. Це відбувається у зв'язку з розвитком технологій та, як наслідок, зміною нашого повсякденного життя. Можна завірити, що наразі у спільноті, особливо серед молодих поколінь, фіксується негативна тенденція: діти днями грають в комп'ютерні ігри, або ж перебувають на просторах інтернету, натомість, батьки не приділяють достатню увагу культурній освіті своїх дітей.

Незважаючи на постійне зростання цифрових технологій та їхнє повсякденне використання людством, походи до музеїв все ще займають високу позицію серед варіантів гарного відпочинку. До них навідуються школярі та дорослі, з різними цілями: чи то весело та цікаво провести час, чи почерпнути безцінні знання, що там зберігаються. Саме технології нам допомагають покращити досвід відвідування музеїв та зробити його інтерактивним.

Міжнародна рада музеїв у 2022 надала музею нове визначення: «Музей – це неприбуткова, постійно функціонуюча установа на служіння суспільству, яка досліджує, збирає, зберігає, інтерпретує та експонує матеріальну і нематеріальну спадщину. Відкриті для публіки, доступні та інклюзивні, музеї сприяють розмаїттю та сталому розвитку. Вони працюють і спілкуються етично, професійно і за участі громад, пропонуючи різноманітний досвід для освіти, відпочинку, роздумів і обміну знаннями» [35].

Дуже важливо надати таку можливість людям з різними формами інвалідності, включно з групою осіб з порушеннями зору, оскільки це збагачує загалом культуру населення світу та позитивно впливає на соціально-економічний добробут країни.

Одноставно можна сказати, що на даний момент аудіодескрипція фільмів та телебачення мають пріоритет над музеями. Аудіодескрипція для музеїв перебуває на 3-4 місці за популярністю.

Добре відомим фактом є те, що музеї переважно спираються на візуальне сприйняття відвідувачів, за деякими винятками це можуть бути додаткові сенсорні канали, такі як звук, запах, дотик [28; 31; 49]. На перший погляд, може здаватися, що створення таких шляхів сприйняття може бути неідеальним і лише призводить до додаткових витрат. Але є багато досліджень, які спростовують цю думку. Наприклад, дослідники зазначають, що аудіо супровід під час екскурсій музеями позитивно впливає і на зрячих людей, оскільки це допомагає їм більше сконцентруватися і утворювати глибші зв'язки з мистецтвом, яке вони бачать [33].

Загальні рекомендації для створення аудіодескрипції музеїв такі:

1. Опис має бути коротким і водночас змістовним;
2. Чітким та з невеликим відсотком двозначності;
3. Має бути таким, що заохочує створювати власне уявлення про те що описується [30].

Можна вважати, що ціль створення ефективної аудіодескрипції є досягнута тоді, коли вона стає такою природною та зливається з уявою слухача. Проте вимірювання складності тексту та рівня його зрозумілості є особливо складним завданням. Існує багато змінних, що впливають на те, наскільки людина зрозуміє введену інформацію. До них відносяться знання мови слухачем, його навички аудіювання та грамотності, культурне походження, розуміння слів та термінів, лексична складність, а також щільність, синтаксична структура і швидкість репродукції аудіодескрипції. Важко контролювати всі ці змінні, деякі з них залежать від користувача, а не від тексту [43].

1.5. Особливості перекладу аудіодескрипції для музеїв

Говорячи про переклад загалом, можна стверджувати, що ця діяльність є дуже різнобічною. По-перше, ми хочемо зазначити, що хоча і переклад аудіодескрипцій сильно відрізняється від інших видів, оскільки аудіодескрипція сама є видом інтерсеміотичного аудіовізуального перекладу, насправді ж, перекладачі можуть і практикують застосування тих самих підходів, трансформацій, що також можуть дещо відрізнитися.

Однак, інтралінгвальний переклад наявних аудіодескрипцій майже не зустрічається в практиці та дослідженнях. Однією з причин може бути обмежена кількість доступних наукових матеріалів. «Однак переклад АД все ж таки відбувається (свідченням цього є наше дослідження) і, як ми стверджуємо, зростатиме в (найближчому) майбутньому, хоча б тому, що міжнародні перекладацькі компанії, кіно продюсери та дистриб'ютори можуть розглядати його як фактор скорочення витрат» [46].

Деякі дослідники вважають, що переклад аудіодескрипцій може зайняти стільки ж часу або навіть більше, ніж створення нового сценарію аудіодескрипції. На противагу цьому, багато з практиків створення тифлокоментарів зазначають, що переклад аудіо-описів пропонує значні переваги з точки зору економії часу і, отже, вартості, порівняно з нинішньою практикою, за якої аудіо-описи пишуться з нуля професійними дескрипторами різними мовами [37].

Важливо зазначити, що успіх фінального перекладу аудіодескрипції на іншу мову, певно мірою, залежить від якості самої оригінальної дескрипції [45].

Аудіодескрипції для музеїв відносяться до текстів, орієнтованих на конкретну культуру, і через це містять культурні особливості різних націй. В такому разі перекладачі можуть прибїгти до двох стратегій, які були описані як доместикація та форенізація.

Доместикація означає стратегію перекладу, в якій використовується прозорий, вільний стиль, щоб мінімізувати незвичність іноземного тексту для

читачів цільової мови, форе́нізація ж навпаки означає повне збереження і детальне відтворення особливостей оригіналу в тексті перекладу, навіть якщо це заважає сприйняттю цільової аудиторії. Дослідники, що займаються створенням перекладів в сфері музейної тематики зіштовхуються з питанням наскільки ж доречно не включати в переклад якусь інформацію на позначення особливостей культури, оскільки мета музею і є розповісти про це. В цілому, професійний перекладач має вміти балансувати між двома стратегіями і надавати такий переклад, який сприятиме простоті сприйняття, але у той же час, буде інформативним.

1.6. Лексико-термінологічні особливості перекладу для музеїв

В попередніх підрозділах ми вже описали цінність музеїв та їхню мету. Оскільки багато музеїв відвідуються туристами з різних частин світу, постає питання в необхідності перекладу текстів, аудіодескрипцій музейної тематики іншими мовами. Цілком зрозуміло, що багато перекладів відбуваються з локальної мови на англійську або навпаки.

Одним із завдань перекладача є адекватно перекладати термінологію, що є групою спеціалізованих лексичних одиниць. Важливо пам'ятати, що перекладач не може бути фахівцем в усіх галузях, а тому, спочатку їм потрібно вивчити предмет, оволодіти термінологією та лише потім приступати до перекладу. Вивчення спеціальної термінології забирає багато часу і вимагає велику кількість досліджень зі сторони перекладача. Тому результати таких досліджень часто трансформуються у глосарії, які зберігаються та використовуються в майбутньому для перекладів текстів в подібних напрямках.

Набір термінів є фундаментом будь-якої термінологічної системи, тому процес їх збору та опису є ключовим у термінологічній діяльності в кожній сфері. Вибір термінів з письмових і усних джерел мови — це складний, тривалий процес. Останні досягнення в галузі автоматизації обробки текстової інформації стимулювали активний розвиток автоматизованих систем для збору

термінів. Ці системи потребують значних текстових ресурсів для їх аналізу комп'ютерами, а також створення складних програмних рішень для точного виявлення термінів [9].

Тексти музейної тематики є науково-популярними роботами, вони насичені різною термінологією з археології, етнографії, історії мистецтва, архітектури тощо. Створюючи та перекладаючи такі тексти, надважливим є розуміння культурно-історичного контексту [2], а саме, епох та стилів: Середньовіччя – Романський стиль, Готика; Відродження – Бароко, Рококо).

Наведемо приклади термінів:

1. Heraldry – геральдика;
2. Hardstone carving – гліптика;
3. Taxidermy – таксидермія;
4. Epigraphy – епіграфіка;
5. ICOM (International Council of Museums) – МРМ (Міжнародна Рада Музеїв);
6. Cultural heritage – культурна спадщина;
7. Cabinets of curiosities – кунсткамера;
8. Lapidarium – лапідарій;
9. Revaluation – ревалоризація;
10. Venetian glass – венеційське скло, муранське скло.

Особливості перекладу термінів залежать від етимології слова. Запозичення зазвичай перекладаються транскодуванням і не складають труднощів для перекладача: “archivolt” – «архівольт», “atrium” – «атріум». При перекладі особливо важливо зважати на специфіку використання багатозначної лексики, оскільки у суміжних сферах вона має різні еквіваленти [7].

Для виконання практичної частини нашої роботи ми використовували українські та англійські глосарії з термінами музеєзнавства [43; 27].

Висновки до розділу 1

Отже, ми дослідили питання актуальності створення та перекладу аудіодескрипцій у сфері музеїв для відвідувачів з порушеннями зору. Проаналізувавши дані про кількість осіб з інвалідністю в світі та Україні, безсумнівно можна стверджувати про злободенність створення доступності та інтеграцію в активне громадське життя цієї категорії людей.

Ми розкрили поняття «інклюзивність» та розглянули найосновніші правові документи в світі та Україні, що ставлять перед собою завдання захисту прав цієї категорії людей. Оскільки туризм є однією з найважливіших сфер багатьох країн, а людина завжди прагне інтелектуального розвитку та емоційного задоволення – ми проаналізували наскільки в Україні туристичні об'єкти (парки, сади, палаци, музеї) адаптовані для людей з обмеженими можливостями.

Далі ми акцентували увагу на особливостях аудіодескрипції (тифлокоментування), дали визначення поняттю, описали лінгвістичні особливості, труднощі створення, хто займається її розробкою, як сприймається цей досвід людьми з порушенням зору.

В нашому дослідженні ми аналізуємо аудіодескрипція для музеїв та експонатів. Дослідивши питання та роботи науковців-попередників, ми зосередились саме на музейному просторі, оскільки це менш досліджений напрямок в порівнянні з аудіодескрипцією кінострічок чи театральних вистав та концертів [33].

Ми описали труднощі перекладу музейного дискурсу, а також зазначили, що переклади аудіодескрипції з локальної мови на іноземну є доволі рідкісними. Зазвичай аудіодескрипції пишуться для кожної мови окремо. Це пов'язано з невеликою кількістю експертів в даній сфері, а також недостатнім фінансуванням.

Також ми включили поняття терміну, терміносистеми, аналіз базових термінів, що належать до музейного дискурсу.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ КОМЕНТАР

В другому розділі ми проводимо аналіз перекладу аудіодескрипцій для людей з порушеннями зору. Для цього ми зібрали приклади аудіодескрипцій англійською та українською мовами в такій кількості: приміщення музею – 2; скульптури – 3; живопису – 2; архітектури та дизайну – 2; парків та садів – 1.

2.1. Переклад аудіодескрипції приміщення музею

Для подальшого аналізу способів та трансформацій ми беремо за основу класифікацію, запропоновану Карабаном В. І. [10]. Він пропонує розділяти способи перекладу і перекладацькі трансформації.

До способів перекладу відносять:

- Словниковий відповідник – одиниця перекладу, що має еквівалент в мові

перекладу. В свою чергу, одиниці можуть бути одноквівалентні та багатоквівалентні [10, с. 279].

- Варіантний відповідник – слова, які мають декілька лексико-семантичних

варіантів перекладу. Вибір найвдалішого відповідника залежить від предметної сфери оригінального тексту, змісту всього тексту та семантичної узгодженості лексичних одиниць даного речення [10, с. 280].

- Транскодування – передача звукової або графічної форми одиниць перекладу засобами абетки цільової мови. Існують транскрибування, транслітерування, змішане транскодування, адаптивне транскодування [10, с. 282].

- Калькування – вибір перших словникових відповідників кожного з компонентів у словосполученні [10, с. 286].

- Смісловий розвиток – прийом контекстуальної заміни, коли

використовується слово, значення якого є логічним розвитком слова, що перекладається [10, с. 289].

- Антонімічний переклад – заміна форми слова або словосполучення на

протилежну (позитивна форма – на негативну і навпаки) [10, с. 291].

- Описовий переклад – повна зміна словосполучення або фразеологізму

оригіналу словосполученням, яке адекватно передає зміст в цільовій мові [10, с. 297].

До перекладацьких трансформацій відносять:

- Конкретизація слова – заміна терміну ширшої семантики в оригіналі

словом вузкої семантики в цільовому тексті [10, с. 300].

- Генералізація слова – трансформація протилежна конкретизації. Це заміна

слова з вузким значенням на слово з ширшим значенням [10, с. 306].

- Додавання – введення в переклад додаткових лексичних елементів з метою

правильної передачі смислу речення оригіналу [10, с. 309].

- Вилучення – усунення певних елементів, яке виправдане з точки зору

адекватності перекладу і норми цільової мови [10, с. 311].

- Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови [10, с. 312].

- Перестановки слова (пермутації) [10, с. 314].

Отже розглянемо приклади аудіодескрипції для музеїв.

Аудіодескрипція приміщення музею є важливим інструментом для створення безбар'єрного середовища, оскільки безпека, досвід та враження відвідувачів починаються з самого першого кроку, з відкриття дверей музею.

Переклад таких аудіодескрипцій вимагає не лише підбору яскравих відповідників для опису будівлі, деталей та експонатів, але й адекватного, чіткого і змістовного перекладу усіх необхідних вказівок про розташування коридорів, залів, ліфтів, сходів, вбиральних кімнат тощо.

Нижче ми наводимо приклади аудіодескрипцій англійською та українською мовами зовнішньої частини музеїв і внутрішніх приміщень, а також їхній переклад. Після цього проводимо аналіз перекладу цих аудіодескрипцій з англійської мови українською та з української мови англійською, звертаючи особливу увагу на використанні трансформацій.

Важливо зауважити, що переклади деяких аудіодескрипцій були виконані нами власноруч, оскільки ця сфера перекладу є недостатньо дослідженою і перекладів аудіодескрипцій з англійської мови українською або ж навпаки – недостатньо. Переклад створених аудіодескрипцій вимагає часу та зусиль, а сама якість кінцевої роботи напряму залежить від точності та якості оригінального опису.

В першу чергу, ми пропонуємо розглянути англійськомовну аудіодескрипцію, яка була розроблена для музею Ізабелли Стюарт Гарднер, місто Бостон, Массачусетс. Музей було офіційно відкрито у 1903 році. Збірка музею має надзвичайне мистецьке значення і містить роботи видатних художників Європи: Сандро Боттічеллі, Рембрандт, Тиціан, Антоніо Моро, Едуард Мане та інші [34].

На прикладах проаналізуємо особливості опису зовнішнього вигляду, інтер'єру музею; порядок опису, а також лексичні та граматичні характеристики.

Опис зовнішнього вигляду музею. Початок аудіодескрипції зазвичай включає загальний вигляд будівлі, архітектурні деталі та ключові елементи, що допомагають слухачеві уявити її розміри, параметри та величність.

Рис. 2. 1. Isabella Stewart Gardner Museum

Аудіодескрипція виконана в помірному темпі, жіночим голосом, без супроводу музики. Тривалість аудіозапису складає 3 хвилини 40 секунд, що є достатнім для основного опису та орієнтування в приміщенні. На початку запису, тифлокоментатор вітається з слухачами, описує цілі та унікальність музею, надає найважливішу інформацію, наприклад:

– *Welcome to the Isabella Stewart Gardner Museum. A magical setting in the Fenway neighborhood of Boston where art and community come together to inspire new ways of envisioning our world, embodying the fearless legacy of our founder.*

Початок є доволі звичним і не викликає перекладацьких труднощів, однак, виконуючи переклад, ми вдалися до певних трансформацій, які визначали за класифікацією Карабана В. І. [10], а саме:

– *Ласкаво просимо до Музею Ізабелли Стюарт Гарднер. Це чарівне місце знаходиться в районі Фенвей у Бостоні, де мистецтво та громада зустрічаються для того, щоб сповнитися натхненням та наново уявити наш світ, таким чином уособлюючи безстрашну спадщину засновниці цього музею.*

1) **Додавання** певних слів для покращення послідовного сприйняття перекладеного тексту: *Це чарівне місце знаходиться...*

2) **Заміна частини мови.** Переклад “*to inspire new ways of envisioning our world*” було передано наступним чином – «*сповнитися натхненням та наново уявити наш світ*».

Як бачимо, в цьому випадку зміни не впливають на зміст, а лексичне наповнення та тривалість цього уривку майже залишилися однаковими: довжина оригіналу становить 38 слів, а українського перекладу – 40.

Далі пропонуємо розглянути декілька уривків, які містять більше трансформацій.

Часто нам доводилось вдаватися до граматичних трансформацій, що пов'язані з відмінностями в структурах мови оригіналу і мови перекладу.

Професор Карабан В. І. виокремлює кілька причин граматичних труднощів при перекладі з англійської на українську [3], зокрема:

1. Різні типи мов: англійська мова – аналітична, а українська – синтетична;
2. Різний обсяг граматичних конструкцій (наприклад, кількість часів в англійській мові – 16, в українській – 4);
3. Наявність граматичних омонімів;
4. Розташування теми та реми в реченні;
5. Відмінності в побудові речень та ін;

Отже, наведемо приклади:

• **Перестановки:**

3) *A new building was added to the museum in 2012... – У 2012 році до музею було додано нову будівлю.*

Цей приклад гарно ілюструє випадок розташування теми та реми в двох мовах. Це відповідає звичному українському синтаксису, де нова або важлива інформація (рема) часто подається ближче до кінця речення, натомість в англійській мові – на початку.

4) *You'll make your way past the gift shop behind you to the rest of the museum. – Ви проходите до решти музею повз сувенірну крамницю, що знаходиться позаду вас.*

• **Заміна часів:**

5) *You'll enter through this new wing. – Ви потрапляєте до нього через нове крило.*

6) *You'll make your way past.* – *Ви проходите повз.*

Речення в майбутньому часі в англомовному тексті були передані в теперішньому часі в тексті перекладу. Це зумовлене простішим сприйняттям таких вказівок слухачами.

Охарактеризуємо лексичні трансформації – використання в тексті перекладу лексичних одиниць, що не є прямими еквівалентами лексичних одиниць в тексті оригіналу [10].

- **Контекстуальна заміна:**

7) *The museum offers an invitation.* – *Музей запрошує.*

8) *For the enjoyment and education of the public forever.* – *Задля втіхи та освіти громадськості та наступних поколінь.*

- **Додавання:**

9) *Early Italian room.* – *Кімната ранньої епохи Італії.*

Ми вирішили додати слово епохи для більшої ясності.

- **Вилучення:**

10) *Exhibitions and performances.* – *Виставки.*

За контекстом не було необхідності перекладати саме дві одиниці, тож ми вирішили вилучити слово, оскільки це ніяк не впливає на загальний текст.

- **Генералізація з перестановкою:**

11) *The scent of fresh flowers wafts.* – *Пахне свіжими квітами.*

Дієслово “to waft” може перекладатися і більш вузькими за значенням варіантами – линути, доноситися, плавати в повітрі. Ми ж вирішили вжити лексичну трансформацію для кращої сполучуваності.

- **Конкретизація:**

12) *Institutions* – *Музеї.*

В тексті оригіналу також вказані власні назви та терміни. Для перекладу власних назв найпоширенішим способом є транскодування (основні види – транскрибування і транслітерація) [10]. Для перекладу термінів ми обрали калькування або ж шукали словникові відповідники в українській мові.

Приклади:

13) *Isabella Stewart Gardner* – *Ізабелла Стюарт Гарднер* (транскодування).

14) *Cloister* – *клуатр* (словниковий відповідник).

15) *Tile mosaic* – *мозаїка з кахлів* (калькування з перестановкою).

Тепер хочемо представити приклад україномовної аудіодескрипції про роботи талановитого майстра Йогана Георга Пінзеля, яку ми переклали англійською мовою. Аудіогід був створений в Україні за підтримки Олени Зеленської. Авторами є Олександра Бонковська – авторка тексту аудіодескрипції, акторка Національного академічного українського драматичного театру ім. Марії Заньковецької, Народна артистка України. Оксана Потимко – експертка з аудіодескрипції, керівник Ресурсного центру освітніх інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка», кандидат історичних наук, Заслужений працівник соціальної сфери України, лауреат Державної премії в галузі освіти, громадський діяч, незряча [36].

Спершу проаналізуємо параметри та лінгвістичні особливості оригіналу. Тривалість тифлокоментаря складає 2 хвилини 18 секунд, озвучено жіночим голосом, без супроводу музики.

Рис. 2. 2. Музей «Івана Георгія Пінзеля»

Порядок опису:

- Спочатку вказується форма приміщення, розташування входу.
 - «Храм сестер Кларисок, у якому знаходиться музей барокової сакральної скульптури Йоана Георга Пінзеля, має умовну форму прямокутника. Вхід до музею розташований на його коротшій стороні, з площі Митної».
- Далі описується внутрішній вигляд і простір, а саме:

– *«Костел є тринавним, тобто простір музею поділено вздовж на три частини – три нави. У центральній наві знаходиться довгий, чотириметровий стіл, на якому виставлено тактильні макети скульптур».*

- Надається короткий опис індивідуального стилю митця.

– *«...скульптурам Пінзеля притаманні динамічність, застигла емоція, надзвичайно виразний силует. Митець немов вихопив одну єдину мить в образі зображуваного героя, коли той перебував у русі та релігійному екстазі...Скульптури Пінзеля немов живі, їх огортає таємничість, вони ваблять і заворожують».*

- Надається основна інформація про вироби та матеріали.

– *«Це сухозлітне золото, або так зване сусальне золото – надзвичайно тонкий лист золота, який виготовляють шляхом розплющення невеликого золотого бруска у багатометрову смугу, яку пізніше ріжуть на частини й наносять на дерев'яну скульптуру».*

Текст оригіналу насичений складними підрядними та сурядними реченнями; написаний переважно в теперішньому часі, що притаманне описовій природі аудіодескрипції; стиль високий із елементами науково-популярного викладу; широко використовуються терміни: «тринавний», «нава», «тактильні макети», «сакральна скульптура», «сусальне золото», «експресія»; опис техніки виконання («різьба», «драпування»), матеріали («дерево», «липа», «вапняк»), а також художні характеристики («динамічність», «застигла емоція», «виразний силует»).

Перейдемо до аналізу перекладу з мови оригіналу (українська) на цільову мову (англійська).

В тексті були присутні власні назви та терміни, тому необхідно було шукати відповідники в цільовій мові, наприклад:

16) *Храм сестер Кларисок – The Church of the Clarisses* (калькування з вилученням).

17) *Барокова сакральна скульптура – Baroque Sacred Sculpture* (калькування).

18) *Тринавний – Three-nave (адаптоване транскодування).*

19) *Сухозлітне золото – Gold leaf (словниковий відповідник).*

• **Перестановки:**

20) *Чотириметровий стіл, на якому виставлено тактильні макети скульптур. – Four-meter table where tactile models of the sculptures are displayed.*

• **Граматичні трансформації:**

21) *Слід наголосити, що скульптурам Пінзеля притаманні динамічність, застигла емоція, надзвичайно виразний силует. – Pinsel's sculptures are notable for their dynamic nature; emotion frozen in time, and an expressive silhouette.*

З огляду на особливості побудови речень в англійській мові, нам здається доречним замінити українське слово «притаманні» на конструкцію “are notable for”. Це заміна описового прикметника на дієслівну конструкцію, яка зберігає зміст.

22) *Митець немов вихопив одну єдину мить. – The artist seems to have captured one single moment.*

Тут нам необхідно було передати сполучник «немов», оскільки він несе певне навантаження уявності чи метафоричності. В англійській мові ми передали це значення через дієслово з перфектним інфінітивом.

Граматичні трансформації, як-от перестановка слів, зміна часу дієслова або використання іншої конструкції, допомагають адаптувати аудіодескрипцію до цільової мови, забезпечуючи зрозумілість та плавність викладу. Лексичні трансформації, такі як конкретизація, генералізація, контекстуальна заміна або вилучення, дозволяють уточнити зміст або уникнути зайвих повторів.

Отже, аудіодескрипції відіграють важливу роль у забезпеченні доступності музейних об'єктів, а їх переклад потребує ретельного підходу та врахування особливостей мови і культури. Якісний переклад сприяє створенню приємного та безпечного досвіду для всіх відвідувачів, зокрема для осіб з порушенням зору.

2.2. Переклад аудіодескрипції скульптури

Найкращим способом ознайомитися з об'єктами для відвідувачів з порушеннями зору є тактильні макети скульптур, які спеціально розроблюються експертами. В наш час, такі макети можна виготовляти на 3-D принтерах. В Італії було розроблено цікавий приклад технології з назвою “Tooteko” для людей з порушеннями зору. Ця система дозволяє прослуховувати аудіо-інформацію шляхом доторкання спеціальним кільцем на пальці до витворів мистецтва. В першу чергу, така технологія спрощує похід до музею людей з порушеннями зору, по-друге, ця система може бути цікавою, наприклад, для дітей, які полюбляють інтерактивність [23, 29].

За відсутності такої можливості у нагоді стає аудіодескрипція. Аудіодескрипція скульптур потребує ще більшої точності та виразності, оскільки слухач не може побачити ні форми, ні деталей, які надають твору індивідуальність. Основними компонентами, які мають бути включені до опису скульптури, є її розмір, матеріал, форма, положення фігур, вирази обличчя і жести, а також загальний контекст твору.

У цьому розділі зробимо аналіз перекладу аудіодескрипції скульптури, використовуючи англійські та українські аудіо-матеріали.

Почнемо з Харківського художнього музею, який пропонує безкоштовні аудіогіди. Вони передбачають знайомство з постійною експозицією «Вітчизняне мистецтво XVI – поч. XX ст.». Записана українська екскурсія, що містить опис 9 експонатів (серед них – дві скульптури), розроблена спеціально для людей з порушеннями зору, проте вона буде цікавою для всіх відвідувачів. Також з вересня 2019 року можна послухати інклюзивну аудіо-екскурсію постійною експозицією «Західноєвропейське мистецтво XV-XIX століть» [19].

Цікавим є той факт, що більше 20 доріжок перекладено англійською мовою, що є доволі рідкою практикою на теренах нашої держави. Більше того, деякі переклади виконані також французькою та німецькою мовами, що є

величезним досягненням в межах України. Тим не менш, при аналізі нам доводилось зіштовхуватися з певними упущеннями або невірною інформацією в тексті оригіналу, які, в цілому, не заважали цілісному сприйняттю тексту, але дещо суперечили тому, що видно в реальній скульптурі.

Отже, розберемо детальніше ці труднощі та трансформації на прикладі аудіодескрипції репліки скульптури «Лоренцо II Медічі» оригінал якої виконаний італійським скульптором і художником Мікеланджело Буонарроті. Сама репліка виконана митцем Філіпом Роланом. Тривалість доріжки складає 3 хвилини 53 секунди в україномовному варіанті, 3 хвилини 26 секунд — в англomовному. Тифлокоментування не супроводжується музикою.

Рис. 2. 3. Лоренцо II Медічі (Мікеланджело)

Пропонуємо розглянути особливості оригіналу.

– *It's a scaled replica of the marble sculpture by Michelangelo for the Medici*

Chapel in Florence. Michelangelo has brilliantly accomplished the task of creating an image of Lorenzo Medici, the Duke of Florence. He has rejected the direct portrayal of the duke and shows him instead as a young and physically fit like an ancient god. His heroic face and posture, as required by the memorial or posthumous purpose of the sculpture, expresses great serenity and sorrow.

- Лексична варіативність тексту на високому рівні. Присутня термінологія – «капела», «релікварій», «кіраса». Надаються історико-культурні посилання: згадуються власні назви та імена постатей – Мікеланджело,

Лоренцо Медичі, Флоренція, що підкреслює історичну й культурну значимість описуваного експонату.

- Використання минулого і теперішнього часів, зворотів, складних та простих речень.

Зіставимо варіанти двох аудіодескрипцій та проаналізуємо трансформації.

- **Лексичні перетворення:**

23) *Physically fit* – Фізично досконалий (контекстуальна заміна).

24) *A case* – Ящик-шкатулка (конкретизація).

25) *His right hand impotently rests on his knee.* – Його права рука вільно лежить на коліні (контекстуальна заміна).

26) *Religious importance* – Релігійна цінність (контекстуальна заміна).

Ці трансформації краще доповнюють опис, оскільки чітко відображають те, що зображено скульптором.

Також, ми зустрілись з прикладом антонімічного перекладу суть якого полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова.

27) *The Duke spent a lot of money* – Герцог не шкодував грошей.

- **Граматичні трансформації:**

28) Відмовившись від портретності, скульптор показав Лоренцо Медичі... – *He has rejected the direct portrayal of the duke and shows him...*

В перекладі англійською мовою дієприслівниковий зворот був змінений на перфектну форму, в оригіналі час є минулим, натомість, в англійській мові – теперішній.

29) *The helmet is made in the form of a fantastical beast.* – На голові – шолом у вигляді фантастичного звіра.

30) *Лоренцо Медичі увійшов у історію з прізвищем Розкішний, тому що саме в роки його правління було створено величний архітектурний ансамбль Флоренції, а життя флорентійців «розквітло» карнавалами, маскарадами, лицарськими турнірами, театральними постановками.*

В оригіналі речення є складнопідрядним і доволі громіздким для перекладу. В перекладі ж було застосовано членування речення на два. Цих членувань є доволі багато в тексті:

– *Lorenzo Medici came to be known as the Magnificent as Florence prospered during his rule. The sumptuous architectural ensemble of Florence was created, the life of the Florentines «blossomed» with carnivals, masquerades, knightly tournaments and theatrical performances.*

Розглянемо наступний приклад україномовної аудіоописки з музею Пінзеля у Львові [14]. Цей тифлокоментар є коротким за тривалістю (до 1 хвилини). Озвучений швидким темпом, жіночим голосом.

Текст оригінал:

Зевс – це гіпсова копія півтораметрової скульптури, що зображає античного верховного бога. Зевс – могутній оголений чоловік атлетичної тілобудови в динамічній позі: випад лівой ноги, корпус нахилений вперед і повернутий вліво. У правій руці – вогонь, який громовержець готовий метнути. У Зевса кучерява борода, на голові – корона. Позаду нього – морські хвилі, що застигли в русі, а біля ніг Зевса – один з його атрибутів, орел з розпростертими крилами.

Текст перекладу

Zeus is a gypsum copy of a one-and-a-half-meter high sculpture portraying the ancient supreme god. Zeus is a powerful naked man of athletic build in a dynamic pose: left leg lunge, body leaned forward and turned to the left. In his right hand he holds a fire, which the thunderer is about to throw. Zeus has a curly beard and a crown on his head. Behind him are the sea waves, frozen in motion, and at Zeus' feet is one of his attributes, an eagle with outstretched wings.

Для перекладу цієї аудіоописки, в основному, ми мали виконувати граматичні трансформації.

Наприклад:

- Додавання

31) *Зевс – це гіпсова копія – Zeus is a gypsum copy.*

32) *У правій руці – вогонь – In his right hand he holds a fire.*

Українська мова допускає опущення дієслова в таких випадках (еліipsis), оскільки контекст дозволяє зрозуміти дію. В англійській мові ж потрібне дієслово для чіткого правильно речення, тож саме тому ми додали дієслова “is” та “holds”.

- Зміна частин мови

33) *Зевс – це гіпсова копія півтораметрової скульптури – Zeus is a gypsum copy of a one and a half meter high.*

Ми вжили трансформацію для адекватної передачі прикметника «півтораметрової» в цільовій мові “one and a half meter high”, яка включає числівник і інші частини мови.

34) *Громовержець готовий метнути – The thunderer is about to throw.*

В даному випадку ми замінили прикметник “готовий” та дієслівну конструкцію “to be about to”.

Далі розглянемо приклад англомовної дескрипції та її переклад українською мовою.

Матеріал був взятий нами з галереї “Ancestors and rituals” в Сінгапурі. Концепт галереї – дослідження вірування предків та ритуальні вірування традиційних суспільств, включаючи деякі з найвіддаленіших громад Південно-Східної Азії.

Аудіодескрипція триває 4 хвилини 29 секунд, озвучена чоловічим голосом, супроводжується різними мелодіями та спеціальними звуками, які гарно відображають дії, що описуються (див. Рис. 2.4.).

Описується фігура древнього пращура, в дескрипції надаються деякі історичні та культурні відомості: дата створення скульптури, походження скульптури, відомості про автора відсутні. Ми можемо отримати яскраве уявлення про фігуру, оскільки описується її розмір (60 см), колір (темно-коричневий), поза фігури (сидяча, лікті на колінах) та прикраси, які на ній (намисто, сережки, головний убір). Ці деталі допомагають відвідувачу точно уявити скульптуру.

Аналіз трансформацій

35) *Like all Siraha Salawa figures, this one sits unclothed on a small stool.* – Як і всі фігури Сіраха Салава, ця сидить без одягу на маленькому табуреті.

В цьому випадку ми замінили прикметник “unclothed” на прийменникову фразу «без одягу».

36) *Offerings such as betel nuts, which have symbolic and ritual significance in many Southeast Asian communities, might have been placed in the bowl during important ceremonies.* – У миску могли покласти підношення, наприклад, певні рослини, які мають символічне та ритуальне значення під час важливих церемоній в багатьох культурах Південно-Східної Азії.

Це речення є складнопідрядним, яке зазнало доволі велику кількість трансформацій:

- численні **пермутації** (перестановки слів у реченні);
- **генералізація**. Словосполучення “betel nuts” було передано словом «рослини», оскільки цей вид рослини не є відомим в нашому аграрному середовищі, тому доречнішим буде переклад «рослини» або «горіхи»;
- **вибір словникового відповідника**. Слово “offerings” може бути передано словом «пожертвування» як один із еквівалентів.

37) *In addition to the jewelry, a magnificent headdress sits atop his head. It is nearly 1/3 the size of the figure himself.* – На додачу до прикрас, на голові красується чудовий головний убір, який майже на третину менший за саму фігуру.

В оригіналі англійською мовою ми бачимо прості речення, в мові перекладу (українській) було вирішено поєднати ці два речення в одне, що допомогло уникнути повтору.

Також, ми передали слово “sits” шляхом контекстуальної заміни словом «красується». На нашу думку, така трансформація є доречною, оскільки робить переклад більш експресивним.

Отже, можемо підсумувати, що в даному підрозділі ми розглянули аудіодескрипції скульптур та їх переклад українською й англійською. В більшості випадків ми застосовували синтаксичні перетворення через різницю побудови речень в цих мовах.

2.3. Переклад аудіодескрипції живопису

Переклад аудіодескрипції живопису вимагає не меншої уваги, ніж опис скульптур. До того ж, картина є двовимірним зображенням і тактильні відчуття, навіть якщо така можливість є, не допоможуть детально збагнути її. У випадку живопису, важливо передати кольорову гаму, розташування фігур, символіку, а також загальну атмосферу картини. Це забезпечує можливість відвідувачам з порушеннями зору скласти уявлення про картину на основі слухових відчуттів.

Багато музеїв світу вже використовують мультисенсорні технології для створення різних можливостей відчутти мистецтво: через дотик, звук, запах, смак.

У цьому розділі розглянемо аудіодескрипцію на прикладі однієї картини з серії – «*Імперія світла*» Рене Магріт з Королівських музеїв витончених мистецтв (Брюссель, Бельгія). Тифлокоментар виконаний англійською мовою, тривалістю 4 хвилини 49 секунд, озвучений чоловічим голосом, супроводжується заспокійливою класичною мелодією фортепіано (див. Рис. 2.5.).

Переклад має зберігати мистецький характер опису та емоційну глибину. Текст передає атмосферу картини, використовуючи метафори, епітети та структурні зміни, що робить його виразним та здатним привернути увагу навіть без візуального сприйняття.

Початок опису картини:

– *We are looking at a nocturnal landscape. It is a dark night. Let's start at the*

bottom of the image. The silhouette of a large house can barely be distinguished from the trees in the surrounding park. It is a large urban house that spans 2 floors, with an additional level forming a square tower on the right.

Отже, проаналізуємо детальніше лексичні та граматичні трансформації, що були застосовані нами при перекладі.

– **Лексичні трансформації:**

38) *Additional level* – додатковий ярус (конкретизація).

39) *Isosceles triangle* – рівний трикутник (генералізація).

40) *The house does not cease to intrigue* – Будинок продовжує інтригувати (антонімічний переклад).

41) *The street lamp offers a clear glow* – вуличний ліхтар яскраво освітлює (контекстуальна заміна).

– **Граматичні трансформації:**

42) *The silhouette of a large house can barely be distinguished from the trees in the surrounding park.* – Серед дерев у навколишньому парку ледве видніється силует великого будинку.

В цьому прикладі було перестановлено місцями частини речення, ми адаптували переклад так, щоб забарвлення та інтригу в цьому уривку.

43) *They allow soft orange light to filter through behind the branches of the large tree.* – Крізь них пробивається м'яке помаранчеве світло з-за гілок великого дерева.

В контексті йде мова про відчинені віконниці, які дають можливість пробитися цьому світлу. Ми вирішили вилучити цю інформацію в цьому реченні, оскільки в попередніх вже було згадування про зачинені та відкриті віконниці.

44) *Perhaps most unsettling is that the lake does not show any reflection of this blue sky, while the foliage of the tree, immense and black, imposes itself in striking contrast.* – Мабуть, найбільш дивним є те, що на картині озеро не віддзеркалює блакиті неба чи білі пухнасті хмари. Натомість, воно

занурюється в глибоку темряву, зливаючись із величними деревами, які, мов тіні, створюють атмосферу загадкового контрасту.

По-перше, для легкості сприйняття, ми розділили одне речення оригіналу на декілька в цільовій мові. По-друге, в цьому випадку було доречно доповнити зміст для компенсації втрат при перекладі.

45) *The empire of light. In this painting, day and night exist simultaneously. They are contrasted, but also irrevocably linked.* – На картині імперія світла, де день і ніч існують одночасно, вони протилежні, але й нерозривно пов'язані між собою.

Ми поєднали 3 окремих речення оригіналу в одне в перекладі, оскільки така трансформація сприяє розумінню контексту.

Пропонуємо розглянути уривок аудіодескрипції англійською мовою, що твором мистецтва з колекції Вітворт, Манчестерського університету. Це аудіодескрипція гравюри Альбрехта Дюрера «Чотири вершники Апокаліпсису»: Смерть, Голод, Війна та Завойовник (з циклу «Апокаліпсис»). Тривалість доріжки складає 7 хвилин та 12 секунду і включає інформацію про параметри гравюри (див. Рис. 2.6.).

Основні особливості оригінального тексту. Використовуються слова з високим стилістичним забарвленням, які створюють драматичний ефект, такі як “maniacal laughter” (божевільний регіт), “thundering hooves” (гримучі копита). Лексика підкреслює жах і силу образу Смерті. Отже, проаналізуємо способи перекладу та трансформації, що були застосовані нами:

Стилістичні перетворення:

Слова “laughter”, “mouth”, “opening mouth wide” перекладені більш забарвленими відповідниками «регіт», «паща», «рот широко роззявлений».

Граматичні трансформації:

– Вилучення

46) *Finally, as we move to the bottom left of the print* – Насамкінець, у лівому нижньому кутку гравюри.

47) *Death is shown holding a pitchfork – Смерть зображена з вилами в руках.*

48) *Death is shown riding an emaciated horse whose proportions are much smaller than his own – Смерть зображена верхи на виснаженому коні, який набагато менший за неї саму.*

– Заміна граматичних структур

49) *He is almost throwing his head back and opening his mouth wide – Голова її майже закинута назад, а рот широко роззявлений.*

Ця трансформація є прикладом заміни активної граматичної структури (present continuous) в англійському варіанті на дієприкметники в українській мові, що дає вже чітке уявлення про вигляд зображеної фігури.

50) *Death is shown holding a pitchfork, a weapon that will be used to gather – Смерть зображена з вилами в руках – зброєю, якою вона збиратиме.*

В цьому прикладі ми замінили пасивну конструкцію в оригіналі на активну в перекладі.

Висновок

Переклад аудіодескрипції живопису має на меті передати не тільки візуальні аспекти, але й емоційний вплив та символіку картини. Використання заміни частин мови, активних конструкцій і конкретної лексики допомагає забезпечити чітке та доступне сприйняття картини слухачами з вадами зору.

2.4. Переклад аудіодескрипції архітектури та дизайну

Переклад аудіодескрипцій архітектурних об'єктів має свою специфіку, оскільки важливо передати складні геометричні форми, просторову організацію та особливості дизайну. Такий вид тифлокоментування видається нам ще складнішим, оскільки треба описувати великі масштаби. Під час відвідування музею зазвичай спеціалісти, гіді або працівники музею мають супроводжувати людей з вадами зору для більшої безпеки та комфорту.

У цьому розділі розглянемо аудіодескрипцію архітектурної будівлі – собору Святого Павла у Лондоні, відомого своєю довгою історією. Створення проекту цього собору було доручено провідному архітектору Британії – Крістоферу Рену. Тривалість повної аудіодескрипції становить 4 хвилини 24 секунду, в ній описується внутрішня архітектура собору. Особливим є те, що в цьому випадку для адекватного перекладу часто потрібно звертатися до додаткових джерел інформації, глосаріїв, тощо, оскільки в аудіодескрипції поширені власні назви, ім'я історичних, релігійних постатей.

Рис. 2.6. Собор Святого Павла у Лондоні

Отже, наведемо деякі приклади способів та трансформацій, які ми вжили під час перекладу з англійської мови на українську.

– Переклад термінів:

Найважливішим етапом перекладу архітектурної та будівельної термінології є з'ясування точного значення терміну, що вимагає від перекладача фахових знань в цих галузях. Особливості перекладу залежать від етимології терміну: запозичення зазвичай перекладаються за допомогою транскодування, тоді як для незапозичених термінів використовуються еквіваленти. Слід враховувати полісемічність лексики, яка може мати різні значення в суміжних сферах [7].

- 51) *Crest* – герб;
- 52) *Keystone* – замковий камінь;
- 53) *Transept* – трансепт;
- 54) *Cornice* – карниз;
- 55) *Drum of the Dome* – барабан купола;
- 56) *Pilaster* – пілястра;

57) *Mural* – мурал, стінопис.

В наведених вище прикладах ми можемо виділити такі способи перекладу: транскодування – 4; словникові відповідники – 2; калькування – 1.

– Лексичні трансформації:

У цьому випадку частка лексичних трансформацій є невеликою, що можна пояснити специфікою тексту, де важливо максимально точно передати зміст, зберігаючи його близькість до оригіналу.

58) *Each arch is lightened by touches of gold* – Кожна арка оздоблена золотими елементами.

В цьому прикладі ми застосували трансформацію контекстуальної заміни для того, щоб нейтралізувати стилістично забарвлене словосполучення “*touches of gold*”.

Переклад слів “lightened” – оздоблений, “touches of gold” – елементи золота є звичним для текстів такого стилю.

– Граматичні трансформації:

Найчисленніші види трансформацій – граматичні. Як ми вже зазначали, це пояснюється різницею мов в синтаксичному відношенні.

- Членування речення

Складне речення в мові оригіналу ми перетворили на два самостійних речення в цільовій мові.

59) *Around you, 8 arches encircle the Dome, the heart of the cathedral, almost*

twice the height of those in the nave. – Навколо вас 8 арок, що оточують купол, серце собору. Ці арки майже вдвічі вищі за ті, що в наві.

- Перестановки

60) *A secluded Chapel leads off from the north transept, providing space for reflection.* – Від північного трансепту відходить окрема каплиця, де можна помолитися.

61) *Still higher is the curved section of the Dome, covered by a monochrome*

mural of eight scenes glimpsed through classical arches depicting the life of Saint Paul. – Ще вище знаходиться вигнута частина купола, вкрита однотонним фресковим розписом з восьми сцен з життя святого Павла, що показані крізь класичні арки.

- Додавання

62) *The arch before you leads East through to the shimmering choir – Арка перед вами веде на схід до блискучого місця, де співає хор.*

63) *Monochrome mural – однотонний фресковий розпис*

- Вилучення

64) *Above you, sitting on top of a golden cornice – Над вами, на золотому карнизі*

65) *Gold painted railings – золоті перила.*

Тепер проаналізуємо переклад аудіодескрипції дизайну посуду на прикладі експонату з Музею азійських цивілізацій у Сінгапурі. Оригінал опису включає деякі вказівки в просторі, тривалість всього аудіо-туру, певні історичні факти. Аудіодескрипція здійснюється у супроводі китайської мелодії, звуків води, птахів та іншої природи.

Початок аудіодескрипції.

– We enter the Maritime Trade Gallery, which is located on level 1 after you walk

from the lobby through the museum label gift shop. This audio tour is 16 1/2 minutes long. This large gallery displays objects traded between Asia and the rest of the world from the 14th through the 19th century. The arrival of Europeans, who set up trading companies in many Asian port cities, spurred production and trade in artworks.

Розглянемо трансформації:

66) *This large dish is about as wide as the woks used in Hawker stalls, but not*

as deep. – вона завширшки приблизно як пательні, що використовуються в центрах харчування в Сінгапурі, хоча й не така глибока.

В цьому прикладі ми адаптували переклад деяких реалій для сприйняття іншомовною аудиторією, наприклад, слова “woks”, “Hawker stalls” були передані описовим перекладом як «пательні» і «центри харчування в Сінгапурі» відповідно.

67) *The circular image in the centre shows 2 figures in an outdoor landscape,*

indicated by a few flowers, a rock and the edge of a stream. – На круглому зображенні в центрі – 2 фігури на тлі природного ландшафту, з кількома квітами, скелею та краєм струмка.

Опущення деяких дієслівних форм в мові перекладу є адекватною трансформацією вилучення. Наприклад, в оригіналі дієслова “shows”, “indicated” можуть бути вилучені в українській мові без втрати змісту з метою спрощення смислового навантаження тексту.

2.5. Переклад аудіодескрипції парків та садів

Переклад аудіодескрипції парків і садів відрізняється від описів архітектурних об’єктів або мистецьких творів тим, що вимагає детального відображення природних елементів: рослин, водойм, алей, та елементів ландшафтного дизайну. Тут особливу роль відіграють опис візуальних і сенсорних аспектів, таких як кольори, текстури, звуки природи та загальна атмосфера. Важливо передати не тільки те, що можна побачити, але й те, що можна відчувати і почути.

У цьому підрозділі розглянемо приклад аудіодескрипції виставкового панно унікального саду (див. Рис. 2.7 в Додатку) , який є частиною заповіднику “Green Meadows” в штаті Джорджія, США. Концепція саду полягає в зображенні стилю життя Черокі – корінного народу Північної Америки.

Опис в аудіодескрипції

Тривалість складає 6 хвилин 38 секунд, темп середній, супровід музики чи звуків відсутній, що є доречним в цьому випадку, оскільки аудіодескрипція створена для відкритого простору, з власними звуками природи.

Напочатку стисло описується історія народу Черокі, даються кілька історичних фактів та дат. Далі описуються рослини, що ростуть в саді, та їх використання індіанцями.

Далі опишемо основні труднощі при перекладі.

- Переклад термінів, власних назв та реалій

Основною складністю при перекладі виявилась адекватна передача назв рослин, які експонуються в саді. Фітоніми, що вживаються у англійській мові для іменування рослин, з'явилися у ній не тільки безпосередньо, але й були запозичені із інших мов світу: латинської, грецької, французької, німецької, італійської, арабської, китайської. Найбільша кількість запозичених до англійської мови фітонімів є латинізмами та одиницями грецького походження. Ключовим способом відтворення англомовних фітонімів українською мовою є еквівалентний (словникові відповідники). За умов відсутності еквівалентів фітоніми англійської мови відтворюються транскодуванням, калькуванням і за допомогою перекладацьких трансформацій [18, с. 151].

Наведемо приклади:

- 68) *Riverscane* – річковий очерет (відповідник);
- 69) *Golden seal* – жовтокорінь (відповідник);
- 70) *Eastern Red Cedar* – східний червоний кедр (калькування);
- 71) *Blood root* – сангвінарія канадська (відповідник);
- 72) *Yaupon Holly* – Йопон Холлі (транскрипція);
- 73) *Black Cohosh* – чорний кохош (калькування/транскрипція);
- 74) *Wild ginger* – дикий імбир (калькування);
- 75) *Deciduous trees* – листопадні дерева (калькування);
- 76) *Stock* – стовбур (варіативний відповідник);
- 77) *Plant sap* – сік рослини (калькування з перестановкою);
- 78) *Multilobed leaves* – багатолопате листя (калькування);

Також в тексті були приклади деяких реалій:

79) *The Trail of Tears* – *Дорога сліз* (калькування);

80) *Indian Removal Act* – *Закон про переселення індіанців* (калькування з перестановкою).

В цьому випадку ці реалії вже закріпились в українській мові з певними відповідниками, то ж ми просто звернулись до джерел для еквівалентної передачі.

Висновок

Переклад аудіодескрипції парків і садів вимагає точного опису природних елементів, атмосфери та архітектурних деталей. Важливо використовувати багатий лексичний запас для передачі відчуттів від прогулянки природним простором, водночас зберігаючи синтаксичну простоту і чіткість для легкого сприйняття на слух.

2.6. Кількісний підрахунок перекладацьких трансформацій

Таким чином, на прикладах десяти аудіодескрипцій різного характеру, нами було обрано 80 показових одиниць для аналізу. Результати наведемо нижче у таблиці з відсотковим співвідношенням вжитих способів і трансформацій.

Таблиця 2.6.1. Співвідношення способів та трансформацій

Назва трансформації	Відсоткове співвідношення (%)
Пермутація	30
Калькування	12
Вилучення	10
Транскодування	8
Словниковий відповідник	8
Контекстуальна заміна	8

Додавання	7
Генералізація	3
Конкретизація	3
Антонімічний переклад	2
Описовий переклад	2
Інші	7

Як свідчать отримані дані, найтиповішою трансформацією є граматична – різного типу перестановки, членування речень, заміни форми та часу дієслова, способу дієслова, частин мови. Високий відсоток калькування пояснюється відсутністю прямого словникового відповіднику в цільовій мові.

Транскодування та вибір словникового відповідника були вжиті для перекладу термінів, яких виявилось доволі багато з абсолютно різних сфер знання.

Вилучення було важливо застосувати через перенасиченість тексту, а додавання – для вираження якихось особливих візуальних деталей експонатів, які були випущені в мові оригіналу, але є важливим для загального уявлення про витвір мистецтва.

Висновки до розділу 2

У розділі 2 було здійснено детальний аналіз перекладу аудіодескрипцій різних об'єктів відомих музеїв та культурних локацій з різних країн світу. Основна увага приділялася таким аспектам, як переклад аудіодескрипцій для архітектурних споруд, скульптур, живопису та дизайну, садів, зокрема музеїв України: Львівського музею «Івана Георгія Пінзеля» і Харківського художнього музею. Ми обрали приклади аудіодескрипцій англійською та українською мовами в такій кількості: приміщення музею – 2; скульптури – 3; живопису – 2; архітектури та дизайну – 2; парків та садів – 1. Спершу ми виконали переклад цих аудіодескрипцій цільовими мовами (англійсько-український переклад і навпаки), потім ми вибрали 80 показових фрагментів аналізу. Для проведення аналізу ми спиралися на класифікацію перекладацьких

способів і трансформацій перекладу В. І. Карабана. Завдяки аналізу конкретних прикладів було виявлено, що переклад аудіодескрипцій потребує особливої уваги до деталей, зокрема щодо лексики, синтаксису та граматики.

По-перше, важливим результатом аналізу є висновок про необхідність дотримуватися чіткої структурної послідовності та логіки подачі інформації. Основним правилом є поступовий перехід від загального до деталей. Поєднання звукових і музичних ефектів, якщо доречно, покращує сприйняття і уявлення точного й деталізованого перекладу сенсорних і візуальних характеристик для забезпечення повноцінного сприйняття слухачами з порушеннями зору. Як показали приклади, опис об'єктів (чи то архітектурних споруд, скульптур або пейзажів) повинен включати не тільки зорові елементи, але й відтворювати відчуття текстури, руху, просторових особливостей, а подеколи навіть звуків та запахів. Особливо це помітно в перекладі аудіодескрипції, де важливо було передати не лише візуальну естетику експонату, а й атмосферу чи настрій, які він передає. Це вимагає багатого лексичного запасу та точного використання прикметників, які передають як візуальні, так і сенсорні характеристики. Тривалість аудіодескрипцій в середньому складає 3-4 хвилини. Це достатня кількість хвилин для опису основних даних про митця, історичних фактів, загального і більш деталізованого опису експонату. По-друге, ми підбили підсумки аналізу шляхом кількісного підрахунку співвідношення вжитих способів і трансформацій для перекладу 80 фрагментів аудіодескрипцій. У таблиці 2.1. результати показують, що найчастішим видом трансформацій були граматичні перетворення, пермутації. Це пов'язано з тим, що для адекватності перекладу необхідно було змінювати порядок слів у реченнях, граматичні часи, форми дієслова, одну частину мови на іншу. Наступними за кількістю були калькування і вилучення. Велика кількість термінів в обраних текстах була передана способами транскодування або ж словниковими відповідниками. Ми також застосували описовий переклад, коли слова передавали певні реалії, відомі іноземній культурі, але незрозумілі україномовному споживачу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

За міжнародними підрахунками, кількість людей з різними фізичними та ментальними порушеннями збільшується кожного року. В Україні ж, в умовах повномасштабної війни, питання захисту цієї групи населення постає з новою силою. Соціально-культурні права людини такі як право на освіту чи відпочинок визнаються в більшості країн світу. Таким чином, зараз, як ніколи, актуальною є інтеграція інклюзії в усіх сферах суспільного життя. В цій роботі ми розглянули одну з найважчих форм інвалідності – порушення зорового апарату.

Відвідування музеїв є одним з найяскравіших та найважливіших видів культурного відпочинку, оскільки прилучає громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. На жаль, як показує практика, не всі установи критичної важливості, а тим паче музеї, є інклюзивними просторами – адаптованими до потреб людей з фізичними порушеннями. У нашій роботі було наголошено на тому, що музеї, за своєю природою, спрямовані на зорове сприйняття, що створює певні бар'єри для людей з порушеннями зору. Деякі музеї вже впроваджують заходи, які допомагають незрячим людям досягнути візуальне мистецтво, але, відомо, що це питання потребує подальших досліджень. Саме тому, в цій роботі ми зосередили увагу на аудіодескрипції музейних експонатів, скульптур, живопису та парків.

Основною метою дослідження було вивчення перекладу аудіодескрипцій та його значення для забезпечення інклюзії у музеях для осіб з порушеннями зору. Виконана робота охоплювала кілька ключових аспектів: дослідження теоретичних засад аудіодескрипції, специфіки її створення, аналіз методів перекладу, а також практичний переклад аудіодескрипцій для різних музейних об'єктів.

По-перше, у роботі було розглянуто теоретичні засади дослідження аудіодескрипції, включаючи сучасні методи та підходи до її створення і перекладу. Дослідження спиралося на роботи провідних науковців у сфері

інклюзії, екскурсійного туризму та аудіодескрипції. У першому розділі було детально описано доступність туристичних і музейних об'єктів для людей з порушеннями зору як в Україні, так і за кордоном. Особлива увага приділялася нормативно-правовій базі, що регулює інклюзію, а також потребам осіб з порушеннями зору, які є важливими споживачами аудіодескрипції. Аналіз показав, що хоча в Україні зроблено значні кроки в напрямку інклюзії, існують серйозні прогалини, які потребують подальшого розвитку. Люди з порушеннями зору стикаються з низкою труднощів під час відвідування музеїв, зокрема обмеженістю доступної інформації та відсутністю якісних тифлокоментарів.

По-друге, у роботі було розглянуто специфіку створення аудіодескрипцій для різних об'єктів. Аудіодескрипція для музеїв має свої особливості, оскільки вона вимагає не тільки опису візуальних елементів, але й передачі емоційної та культурної складової творів мистецтва. Дослідження показало, що граматики, лексика і синтаксис відіграють важливу роль у забезпеченні зрозумілості та чіткості аудіодескрипції. Опис має бути послідовним, чітким та образним, особливо для аудіодескрипцій, які охоплюють складні об'єкти мистецтва або архітектури. Багато музеїв вже використовують технології, які дозволяють створювати мультисенсорний простір, тобто, підключення різних каналів сприйняття: через дотик, запах, смак. Ми розглянули особливості перекладу аудіодескрипцій і дійшли висновку, що тексти аудіодескрипцій наповнені історичними посиланнями, реаліями, термінологією. Саме тому, перекладач має мати достатньо великий обсяг фонових знань.

По-третє, у другому розділі роботи було представлено практичний аналіз перекладу аудіодескрипцій на прикладах приміщень музеїв, скульптур, живопису, архітектурних споруд та природних ландшафтів. На основі перекладу конкретних прикладів (всього 80 фрагментів) було проаналізовано лексичні, синтаксичні та граматичні трансформації, які використовувалися для забезпечення точного і динамічного перекладу. Виявлено, що перекладацькі трансформації, які включають адаптацію використання активних конструкцій і

уникання складних пасивних форм, пермутації, додавання та вилучення, конкретизація чи генералізація сприяють поліпшенню сприйняття аудіодескрипції на слух. Було підкреслено важливість врахування культурних і лінгвістичних особливостей кожного музею та мови перекладу.

У висновку можна зазначити, що переклад аудіодескрипції є складним процесом, який вимагає не лише технічного підходу, але й творчого осмислення тексту, його адаптації до культурних та лінгвістичних реалій. Аудіодескрипція як інструмент інклюзії має величезний потенціал для створення безбар'єрних музеїв і сприяння доступності культурних об'єктів для всіх верств населення. Завдяки правильній організації перекладу, використанню точних термінів та побудові зрозумілих структур, можна забезпечити повноцінний музейний досвід для людей з порушеннями зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна Н.В., Коротеєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм : навчальний посібник. Київ : Видання Проекту ПМГ ПРООН-ГЕФ з питань соціальної інклюзії людей із інвалідністю, 2020. 124 с.
2. Бережна О. О. Особливості застосування лексичних та граматичних трансформацій під час перекладу англійської термінології галузі мистецтвознавства. *Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В. І. Вернадського серія: філологія. Журналістика*, 2021. Том 32 (71). № 3 С. 1–6.
3. Бовт А. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Основи перекладознавства» [вид. 2-ге]. Київ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. 73 с.
4. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
5. Європейська соціальна хартія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 10.07.2024).
6. Жорняк А. М., Подпльота С. В. Державна політика зарубіжних країн щодо соціальної інтеграції осіб з інвалідністю: досвід для України: колективна монографія / під ред. Старченка Г. В. Чернігів: ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. С. 101–117.
7. Запольських, С. П., Мосіна, Е. О. Англомовна термінологія архітектури і будівництва та проблеми її перекладу з англійської мови на українську. *Нова філологія*, Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. № 86. С. 48–53.
8. Івахненко А. О. Основи наукових досліджень у галузі перекладознавства: конспект лекцій. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. 64 с.
9. Іленков А. Термінологія та її роль у представленні знань. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 2009. № 648. С. 24–29.

10. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
11. Конференція держав-учасниць Конвенції про права людей з інвалідністю. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html> (дата звернення: 11.07.2024).
12. Лук'яноваТ. Г. Вербалізація емоційних станів в мультимодальному текст і: інтерсеміотичний переклад. *Вісник ХНУ ім.В.Н.Каразіна. Іноземнафілологія*. 2018. Вип. 88. С. 105–111.
13. Мистецтво для всіх: музейники презентували першу інклюзійну виставку. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/mystecztvo-dlya-vsih-muzejnyky-prezentuvaly-pershu-inklyuzijnu-vystavku/> (дата звернення: 05.08.2024)
14. Музей Пінзеля. URL: <https://megogo.net/ua/view/17095125-muzey-pinzelya-audiogid-z-audiodeskripcieyu.html>] (дата звернення: 07.09.24).
15. Покоłodна М. М., Корнеєва С. Г., Коваленко Д. В. Особливості організації та проведення екскурсій для осіб з обмеженими можливостями. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Серія: Міжнародні відносини. Економіка, Країнознавство. Туризм*, 2019. Вип. 10. С. 209–218.
16. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.07.2024).
17. Струк І. В. Методологія та організація перекладознавчих досліджень : практикум / уклад. І. В. Струк. Херсон : «ОЛДИ-ПЛЮС», 2020. 56 с.
18. Сунько Н. О., Боднарчук А. Р., Копилов В. С. Етимологічне походження та способи перекладу англійськомовних фітонімів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Том 35 (74). № 1. С. 148–151.
19. Харківський художній музей. URL: <https://artmuseum.kh.ua/audiogid.html> (дата звернення: 07.09.24).

20. Шрифт Брайля – для чого потрібен і як використовувати? URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/srift-brajla-dla-cogo-potriben-i-ak-vikoristovuvati-10640> (дата звернення: 20.09.2024).
21. Audio description. New perspectives illustrated. / ed.: Maszerowska, A., Matamala A., Orero P. Amsterdam: John Benjamins, 2014. 216 p.
22. Art Beyond Sight. URL: <https://artbeyondsight.wordpress.com/about/> (дата звернення: 13.08.2024).
23. A multidisciplinary consultancy for inclusive and digital museums. URL: <https://www.tooteko.com/portfolio/> (дата звернення: 17.10.24).
24. Brassai S., Bako L., Losoncz L. Assistive Technologies for Visually Impaired People. *Acta Universitatis Sapientia, Electrical and Mechanical Engineering*. 2011. №3. pp. 39–50.
25. Bartolini C. Diversity in museums: The inclusive value of museum audio description. *DIVE-IN – An International Journal on Diversity and Inclusion*, 2021. № 1(2). pp. 107–138.
26. Bartolini C., Manfredi M. Combining Intersemiotic and Interlingual Translation in Training Programmes: A Functional Approach to Museum Audio Description. *Status Quaestionis*, 2022. № 23. pp. 75–98.
27. Biddulph R., Scheyvens R. Introducing inclusive tourism. *Tourism Geographies*, Routledge. Taylor and Francic Group. 2018. № 20(4). pp. 583–588.
28. Chottin M, Thompson H. Blindness gain as world-making : Creative audio description as a new ”partage du sensible. L’esprit créateur. *Disability’s Worldmaking: Pasts and Futures*, 2021. № 61 (4), pp. 32– 44.
29. D’Agnano F., Balletti C., Guerra F, Vernier P. Tooteko: A case study of augmented reality for an accessible cultural heritage. Digitization, 3D printing and sensors for an audio-tactile experience. URL: <https://isprs-archives.copernicus.org/articles/XL-5-W4/207/2015/> (дата звернення: 15.10.24).
30. Giansante, L. Writing verbal description audio tours. Art beyond sight: museum education institute. URL: <http://www.artbeyondsight.org/mei/verbal-description-training/>

31. Hayhoe S. *Blind Visitor Experiences at Art Museums*. New York : Rowman & Littlefield, 2017. 234 p.
32. Holsanova, J. The cognitive perspective on audio description: Production and reception processes. / C. Taylor & E. Perego (Eds.). *The Routledge handbook of audio description*. Taylor & Francis, 2022. pp. 57–77.
33. Hutchinson R. S., Eardley A. F. Museum audio description: the problem of textual fidelity. *Perspectives, Studies in Translation Theory and Practice*. Taylor and Francis Group Online, 2019. (27)1. pp. 42–57.
34. Isabella Gardener Museum. URL: <https://www.gardnermuseum.org/> (дата звернення: 07.09.24).
35. International Council of Museums. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (дата звернення: 10.08.24).
36. International Tourism to Reach Pre-Pandemic Levels in 2024. URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-to-reach-pre-pandemic-levels-in-2024> (дата звернення: 20.09.2024).
37. Jankowska A., Milc M., Fryer L. Translating audio description scripts into English. *Journal of Translation and Interpretation*. Kosice : SKASE, 2017. № 10. pp. 2–16.
38. Kleege G. *More Than Meets the Eye: What Blindness Brings to Art*. Oxford : Academic Books Online, 2017. URL: <https://academic.oup.com/book/11908?searchresult=1> (дата звернення: 12.07.2024).
39. Kleege G. Audio description described: Current standards, future innovations, larger implications. *Representations*, 2016. 135(1). pp. 89–101.
40. Matamala A., Orero P. Designing a Course on Audio Description and Defining the Main Competences of the Future Professional. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 2007. № 6. pp. 329– 344.
41. Neves J. Multi-sensory approaches to (audio)describing the visual arts. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, 2012. № 4. pp. 277–293.

42. Perego, E. Audio description: A laboratory for the development of a new professional profile. *International Journal of Translation*, 2017. № 19. pp. 131–142.
43. Perego E. Into the language of museum audio descriptions: a corpus-based study. *Perspectives. Studies in Translation Theory and Practice*. Taylor and Fransis Group Online, 2018. 27(2). pp. 1–17. URL: https://www.researchgate.net/publication/329078719_Into_the_language_of_museum_audio_descriptions_a_corpus-based_study. (дата звернення: 20.08.2024).
44. Randaccio M. Museum Audio Description: Multimodal and ‘Multisensory’ Translation: A Case Study from the British Museum. *Linguistics and Literature Studies*, 2018. 6 (6). pp. 285–297.
45. Remael, A., Vercauteren, G. The translation of recorded audio description from English into Dutch. *Perspectives. Studies in Translation Theory and Practice*. Taylor and Fransis Group Online, 2010. 18(3). pp. 155–171. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0907676X.2010.485684>
<https://doi.org/10.1080/0907676X.2010.485684> (дата звернення: 20.08.2024).
46. Rizzo A. Into the Translation for Museums, Festivals, and the Stage: Creativity and the Transmedial Turn. *Status Quaestionis*, 2022. № 23. pp. 13–28.
47. Snyder J. The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual and Guide to the History and Applications of Audio Description. Arlington, VA : American Council of the Blind, 2020. 278 p.
48. Soler G. S. Audio descriptive guides in art museums: A corpus-based semantic analysis. *Translation and Interpreting Studies*. 2018. № 13(2). pp. 230–249.
49. The International Journal of the Inclusive Museum. URL: <http://doi.org/10.18848/1835-2014/CGP> (дата звернення: 12.07.24).
50. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Article 1. URL: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).
51. World Health Organization [and] The World Bank. World Report on Disability. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/44575> (дата звернення: 09.08.2024).

52. World report on vision – 2019. URL:
<https://www.who.int/publications/i/item/9789241516570> (дата звернення:
20.09.2024).

ДОДАТОК А

Like all siraha salawa figures,

Рис. 2. 4. The Ancestors and Rituals Gallery, Singapore

Рис. 2. 5. The Empire of Light by René Magritte

Рис. 2. 6. The Four Horsemen of the Apocalypse by Albrecht Dürer

Powerful Plants

Home to thousands of men, women, and children, the Cherokee Nation once spread across parts of Georgia, North Carolina, Tennessee, and Alabama. The 1830 Indian Removal Act required that the Cherokee surrender their land and move west to Indian Territory, today's Oklahoma.

Forced removal in 1838—the Trail of Tears—uprooted the Cherokee way of life. Living very close to the Earth, they used hundreds of native plants for daily needs, including medicine, food, shelter, weapons, tools, art, and ceremony. Not only did the Cherokee cultivate crops, they also gathered medicinal plants from the nearby woodlands.

The Cherokee believed that the Creator gave them the land and entrusted them with its care. The loss of native plants accentuated the trauma of removal.

In the Garden

These plants represent the value and use of southeastern native plants. Daily interaction with plants was part of being Cherokee.

Cherokee passed down this knowledge over hundreds of years and even shared it with the white settlers who eventually took their land.

WEAPONS AND SHELTER
River Cane
Used for blowguns, flutes, chairs, baskets, and houses.

MEDICINE
Golden Seal
Treatment for skin sores and a digestive aid.

CEREMONIAL
Eastern Red Cedar
Smoke conveyed prayers.

MEDICINE
Wild Ginger
Root tea used for coughs, colds, fevers, and headaches.

MEDICINE
Black Cohosh
Root tea used for fevers and snake bite treatment.

CEREMONIAL
Yewen Holly
Black tea drink used in a male-only purification ritual.

MEDICINE
Blood Root
Root used for red dye. Sap treated poison ivy and repelled insects.

Federal Indian Removal Policy

Federal Indian removal policy aroused fierce and bitter debate. Supporters of the policy claimed it was a benevolent action to save the tribes east of the Mississippi River from being overwhelmed and lost in the onslaught of an expanding American population. Opponents decried its inhumanity and the tragic consequences it would have for Indian peoples. One thing was certain: millions of acres of Indian lands were given to American settlers.

The United States government forcibly removed more than 15,000 Cherokee, 21,000 Muscogee (Creek), 9,000 Choctaw, 6,000 Chickasaw, and 4,000 Seminole.

Learn more at nps.gov/irte or nationaltota.org

Today

Despite the hardships of the journey, members of the five removed tribes established new lives in the West. They stand as successful sovereign nations, proudly preserving cultural traditions, while adapting to the challenges of the 21st century.

Cherokee who survived the Trail of Tears joined those who removed earlier to form a new government for their sovereign nation in present-day Oklahoma. Some Cherokee remained in North Carolina and formed the Eastern Band of Cherokee Indians.

You can visit more sites along the Trail of Tears National Historic Trail. The story of the forced removal of the Cherokee people and other American Indian tribes is remembered and told by the National Park Service and its partners.

Рис. 2. 7. Cherokee Garden Powerful Plants Exhibit Audio Description

SUMMARY

According to global statistics, the number of people with various physical and mental disabilities is growing every year. In the modern world, there are still some cases when such groups of people are marginalized. Human social and cultural rights, such as the right to education or recreation, are recognized in most countries. Therefore, now, more than ever, it is important to integrate inclusion into all spheres of public life. In this paper, we have considered one of the forms of disability – visual impairment.

Visiting museums is one of the most exciting and important types of cultural recreation, as it allows people to learn about the national and world historical and cultural heritage. Unfortunately, in practice, only a few museums are accessible spaces adapted to the needs of people with physical disabilities. In our work, we emphasized the importance of inclusive museums. However, museums are naturally ocularcentric, which creates certain barriers for people with visual impairments.

That is why, in this paper, we seek to offer audio descriptions of museum exhibits, sculptures, paintings, etc. for those who are blind or partially sighted.

Our study aims to summarize the theoretical knowledge about accessibility in museums, examining the global and Ukrainian legal frameworks on inclusion. It highlights the challenges faced by visually impaired individuals in accessing cultural and museum spaces and discusses the requirements for creating inclusive environments. The study analyzes the concept of audiovisual translation, the rules and the difficulties of producing and translating museum audio descriptions. We also studied methods and transformations that allow translating audio descriptions from English into Ukrainian and vice versa.

The aim of the study determines the following tasks:

- to analyze the scientific contribution to the development of this area;
- to identify the characteristics and needs of people with visual impairment;
- to provide examples of interactive and inclusive museum spaces;

- to characterize the linguistic features of museum audio descriptions;
- to analyze the selection of translated examples of museum audio descriptions;
- to give a quantitative ratio of applied translation transformations.

The research material is 10 video and audio guides and descriptions of museum exhibits, paintings, sculptures, gardens and other types of art for visually impaired people, which were selected on online portals.

To conduct the research, we used the methods of analysis and synthesis, total sampling, comparative analysis, and quantitative analysis.

The scientific novelty of the study lies in the fact that the problem of audio description has not been sufficiently explored in the field of translation studies.

The results obtained hold practical value for enhancing lectures and practical sessions on audiovisual translation. They can also support the creation and translation of audio description texts to foster an accessible environment for visually impaired individuals. Additionally, students can apply these findings in their coursework and thesis projects.

The research demonstrates that translating AD is a multidimensional process requiring both technical precision and creative adaptation. AD serves as a powerful tool for promoting museum accessibility, and its successful translation can ensure an enriching cultural experience for visually impaired visitors. By employing effective translation strategies, museums can create barrier-free environments and broaden access to cultural heritage for all.

In co-authorship with the supervisor, the article «Audio description for accessible museums: translational dimension» was written in the collection of scientific student works “In Statu Nascendi”, and the results of the work were presented at the V Student Scientific and Practical Conference «Актуальні проблеми теорії, історії та методики навчання перекладу».

